

Из дневничких записа

„Е МОЈ СИНЕ, МОЈ СИНЕ!”

Биографи Вука Караџића и понеки „вуклози”, нису могли да мимоиђу а да му не замере због његовог такозваног “земљопоседничког атавизма”. Помињу чак и да је он од кнеза Милоша тражио да га постави за спахију у Тршићу, кад је спахилука било само у Русији и оном делу турске царевине које устаничка рука није укинула. Иако је од слома Првог српског устанка до Вуковог првог повратка у родни Тршић прошло близу пола века он је у сећању задржао свој завичај тако живо и упечатљиво као да се из њега никуд није ни мицао. Добро је познато да је Вук приликом сваког свог дужег одсуствовања писао тестамент у коме је назначавало, до најситнијих детаља, шта све спада у његову очевину. Набрајао је њиве, ливаде, гајеве, међе, шљивике, колибе, качаре, сушнице, чардаке... И с ким се све граничи, и кад му пада ред у воденици. Када је 1858. године са стаситим и наочитим сином Димитријем, школованим и угледним официром, посетио родни дом, прича се да му је из фијакера, сав озарен, показивао упереним штапом шта је све његово у Тршићу: шта је наследио од оца Стефана коме су Турци три пута палили кућу а он је три пута изнова подизао, шта је Вук докупио и намеравао да докупи и њему, као једином мушком наследнику, у наслеђе остави. И док је његов радосни поглед, испод праменов-ва седе косе и осмех, испод дугих седих бркова миловао пространо имање, једини његов мушки потомак би преко воље, равнодушно, ћутке понекад бацао поглед за испруженом старчевом дрхватам руком. А старина би, сневеселен, слегао раменима и одмахивао главом говорећи: “Е мој сине, мој сине!” Касније ће овај тада равнодушни наследник, како би намирио своје крчмарске и коцкарске дугове, убрзо након очеве смрти поништити тестамент, лишити мајку и сестру њиховог удела у наслеђу, и попут некадашње и садашње сабраће по чашици и рулету, спискати целокупно имање. И као приде, продати библиотеци Петроградске академије наука очеве србуље, рукописе и документе из Првог српског устанка. “Очева је кућа јевтина”, каже се у народу а Вуков невесели уздах био је злослутни предосећај брижног и чуварног домаћина шта може да се деси кад очевина доспе у недостојне руке наследника - рапикуће.

Болестан и сакат, у туђем свету, без сигурних прихода, са бројном децом која су рано умирала, са заветном мисијом у култури српског

рода, Вук је на све стране мољакао новце за опстанак своје породице и остварење књижевних планова. Било је у том мољакању и понижавања, тврдичења, везивања лике за опуту али га је, иако на даљини, у дну душе грејала нада да није пуки сиромаш и да неће пропасти ако сачува очевину. Они који су га критиковали због те љубави према имању, због жеље да га што више прошири и унапреди, нису били најбољи психолози. Пројектовали су - као варошки људи, људи урбанитета - у Вукове жеље доктринарни атавизам, ситноспоственичко користољубље. Оно што Вуку, као и сваком корени-том сељаку, није својствено. Сељак воли да има добро имање, добру стоку, воденицу, водопој, испашу. Да се осети као слободан човек, поносан на свој рад, на своју радну и чуварну чело, на своје село, на свој крај, цркву, заветину, обичај. Гостоприман је, дарује кљаста и слепа, невољника, просјака, намерника; љут је кавгаџија и инаџија кад неко, без питања, посегне за његовом црвљивом воћком, најгорим бравчетом, искрвиће се за парче преоране земље. Али ко му у кућу дође донеће му да га угости и оним што ни чељадима није доступно и замолиће га да не замери ако није добро дочекан и угошћен. Јер сељак зна како дише земља и да је он њен добровољни слуга, како певају птице, о чему жуборе потоци, зашто хучи шума, шта шапућу траве, разуме жамор загаласаног жита. Он зна да својим жуљевитим рукама и трудом своје чељади, са својом радном стоком, храни и султана, и краља, и попа, и учитеља, порезника, спахију, пандура... И кад му отимају вук и хајдук, харачлија, држава - зна да ће надживети и кугу и неродицу, сушу и поплаву, да је неуништив од пећинског доба на овамо. Зато жели да сачува очевину, неокрњену, као одужење прецима и да је завешта потомцима. Није то само питање користи, имовинског учинка и богаћења, већ пре питање части, смисла сељаковог живота и рада. Дакако, класичног сељака, класичног села Вуковог доба када сељак безброј пута подиже разорени или спаљени дом и од тога се не може уморити. Зато је и Вук сачувао тај здрави однос према имању, имовини својих предака и питање је чисти како да је обнови, увећа, претвори очевину у што богатију синовину.

Већ данима разбијам главу око тога како да ставим на хартију ова размишљања, како да станем на Вукову страну и растумачим његов сетни уздах. Како да то кажем језички раскошније, уверљивије, да не

испадне овако очерупано, књишки. Већ десетак дана овог врелог августа покушавамо да доведемо у ред родну кућу, да се на запуштеном имању осети брижна рука. Незпамћена жега која је овог лета снашла целу земљу, двоструко је теже погодила моје безводно село. У њему никада није било ни трага од идиле изузев оне која се збива у језику, као у песми *Женидба краља Вукашина* која књижевне повесничаре широм света задивљује недомашним описом сурове природе. Сада су свуда унаоколо жути, сасушени пашњаци без стада, злокобни кршеви изнад којих трепери ужарена јара, напола спарушено лишће ретких храстова. Да којом срећом људи као некада сеју жита - вијала би се ретка и прерано сазрела раж и јечам на уским и стрменитим њивицама. Ипак, једва чекамо да сване па да сечемо коров око куће да не личи на пустилину, да очистимо двориште од камења и грања, подижемо срушене ограде. Свуда унаоколо запарложене диље крушке, зукве, клонуле и од изненадног великог зимуншег снега полумљене давно заборављене шљиве. Глог, шипурак и клека јурнуло на небрањене ливаде и незасејане њиве. Наши ненавикли и отађали дланови осули се огромним пливковима, глог и шипурак осветнички изгребали лактове, колена и потколенице. Као да се предачка земља свети због занемаривања; испразнила се села од народа, коров и шикара навалили да прекрију трагове куда су корачали обделаваоци - орачи, косци, калемари. Не чују се чактари на стадима, не чује се бука и рика бакова, не обадају се говеда. Откивање и оштрење косе, некадашње мобе када се нижу ђердани откоса, замениле су ретке моторне косачице, у ретким гајевима покатакд зазује ретке моторне тестере. И све утоне у мук а понегде на искрај шуме брани се од мува припето кљусе. Па ипак, обрадовали смо се као деца кад смо претресли кров, очистили шут и малтер, довукли на леђима бремена грања и облица за огрев. Нека се нађе. Кад смо се осетили као служитељи земље заборављајући на градске вреве оје смо бар на тренутак напустили.

Није се остварио Вуков аманет да буде сахрањен на Лагатору код Тршића, на свом проширеном, брижно обделаваном имању. А савременици су били сведоци његове радости када је скоро загрцнут од среће очима миловао своје имање и дрхтавом руком показивао говорећи: “И оно је наше, Димитрије!”

17. август 2000. год

Добрило Аранитовић

СРПСКИ НАРОД НА ПОДРУЧЈИМА РУМУНСКОГ БАНАТА

Научно-истраживачка екипа Народног музеја из Ужица још од 2004. године у оквиру Пројекта САНУ „Положај српске националне мањине у суседним земљама“ врши истраживања у Румунији. Поред САНУ која овај пројекат реализује кроз размену стручњака у оквиру садашњег пројекта „Идентитет и акултурација Срба у Румунији“ у реализацији овог пројекта учествују и Министарство за културу и Министарство за дијаспору Републике Србије.

Са ових истраживања обављених у новембру 2009. године представићемо делић српске земље која се налази у Румунији. Зашто кажемо српске земље у Румунији? Зато што на просторима ове, нама добросуседске земље, у Поморишју Срби најдуже живе од свих земаља у којима су живели, укључујући и данашње просторе на којима Срби живе. Када смо у једном српском селу упитали мештанке српске националности да ли су некада биле у Србији мислећи на просторе бивше Југославије, погледале су нас и чудећи се у глас рекле „... па ово је Србија“

Први део нашег пута био је Темишвар и околна села. Смештени смо у центру града у улици где се налази и наш Конзулат.

Темишвар се као утврђење помиње давне 1323. године а као насеље 1474. Турци су га заузели 1552. године. Мехмед паша Соколовић је узимао овај део Баната па је 1573. године у овом граду оснаовао једну задужбину са пет радњи и једном гостионицом. У 17 веку Темишвар постаје седиште српског епископа а 1728. године највећи део становника Темишвара чинили су Срби. Од старих српских здања данас су у Темишвару поред неколико задужбина и

три српске цркве (Градска црква, Црква у Фабрици и Мехали), налази и епископски двор, Музеј СПЦ, простори разних српских институција, који су некада чинили центар овога града. Данашњи центар је измештен поред нове руменске катредала и Опере где је успостављена градска пешачка зона а стари трг на коме се налазе поменуте српске институције посећују само туристи. У Темишвару постоји и српска гимназија која носи име најзначајнијег Србина не само овога краја читвог српског народа „Доситеј Обрадовић“. Нисмо се баш уверили да многи у Темишвару знају српски језик а такве приче се могу чути од извесних занесенака који још увек живе у давном прошлом времену 17 и 18 века. Једне ноћи кад смо у овом прилично великом граду (око 700.000 становника) залутали да не нађосмо једног Бугарина с којим смо се добро споразумели остварили ми целе ноћи на кружним токовима Темишвара.

Даљи циљ наших истраживања била су нека од села у окolini Темишвара која у пердхоним истраживањима нисмо обрадили. Пут нас је водио од Темишвара ка Букурешту у пределе Баната који се зову „Црна Гора“. Објашњење за порекло ових становника вероватно је непотребно поготову кад кажемо да прво од ових села носи име Петрово село.

Данас у банатској Црној Гори имају само три села у којима живе Срби: Петрово село (Сл.бр.2.), Крљавец и Станчево. Некада је у овом крају Баната било много више Срба него данас. Били смо веома изненађени када смо пролазећи кроз варошицу Рекош зауставили кола да упитамо случајног пролазника да ли смо на добром путу. Обратили смо

му се на енглеском али смо између себи говорили српски што је он опазио па је скоро подвикнуо „... па ви сте Срби...“ Његовој љубазности није било краја. Живео је у тој варошици наш нови познаник Миодраг Богуновић, пореклом Личанин али родом из Петровог села. Одмах смо се договорили да тога дана не идемо у Петрово село јер је он заузет (наставник је у овдашњој школи) али ће за сутрадан наћи замену да би ишао са нама. Тако смо и урадили.

На основу вишегодишњег искуства и истраживања у Румунију успоставили смо нека правила која нам олакшавају рад. Сва српска села су ушорена и на средини села се налази црква. Гробља се налазе ван атара села и не ретко имају по неку малу капелицу. Сада у већини ових села не живе само Срби већ и друге нације: највише је Румуна, затим Немца, Мађара, Словака и других. Ми прво тражимо српску цркву која је по правилу на средини села јер су његови оснивачи Срби.

Тамо или нађемо црквењака или „господина“ како овдашњи становници називају свештеника и од њих добијемо информације које нас занимају: где је гробље које у потпуности обрађујемо што значи да фотографисамо сваки српски споменик, препишемо текст и опишемо друге појединости према пројекту; затим нам кажу где су куће или их најчешће позову да дођу до цркве најстарији мештани од којих узимамо исказе о темама које нас занимају. Пошто смо на пут кренули како по смрти његове светости Патријарха српског улазак наших кола у свако српско село значио је звоњаву црквених звона у знак жалости за његовом светости. Очигледно је глас о нашем приспећу ишао брже од нас.

Темишвар данас

Петрово село – истраживачи у разговору са мештанима

Поред цркава су нас сачекивали Срби са капама у рукама крстећи се, одајући тиме почаст блаженопочившем српском Патријарху. Били су то вема дирљиви призори. У њиховим очима огледала се и велика туга и понос (пренос о жалости у Београду гледали су преко телевизије на шта су били веома поносни) и нада да ћемо се једном сложити и бити оно што треба да будемо... Нарочито је био потресан један сусрет у арадском селу Сараволи где смо затекли скоро пуну цркву (била је недеља) када је једна бака у цркви из недара извадила новчаницу од дест леја (вредности мање од два евра) и угурала нам у руке за помоћ српској цркви у Србији. Није хтела ни име да нам каже јер то за њу није важно, важна је љубав. Новчаницу чувамо у музејској документацији као потврду да српска душа и братска љубав ипак постоје.

Пошто смо своја истраживања обавили у Темишвару и околини прешли смо у барокни град Арад који се налази на великој реци Моришу и одувек је био центар Поморишја. Србима се почиње насељавати после пада Деспотовине 1459. године. Арад је такође једно време био епископско седиште (Сл.бр.3.).

Иако данас у овом граду живи не тако велики број Срба, многи овај град називају Српски Арад. Наравно, ово име не носи по броју становника већ по његовом изгледу. Захваљујући српским архитектама, (нарочито Милану Табаковићу) који су рођени, живели и стварали у овом граду он је остао трајно обележен као српски. И не само по архитектурама већ и по сликарима: знаменити Никола Алексић половином 19 века отвара у Араду сликарски атеље а његов унук Стеван држао је дуго година у Араду сликарску радионицу. Затим први доктор права код Срба био је Сава Текелија, рођени Арађанин који је докторирао још у 18 веку. Зато није ни чудо што се у овако развијеној интелектуалној средини појављује и бива прихваћена жена – филозоф и песник Еустахија Арсић такође рођена у 18 веку.

Она штампа своје филозофске списе и песме у овом граду почетком 19 века. Еустахија попут монахиње Јефимије, племкиње високог рода која пише златом по свили, такође племкиња али очврсла, своју значајну умотворину реже у камену која и данас стоји на гробу њених родитеља поред цркве Св. Петра и Павла у Араду (Сл.бр.5.)

Велике панонске просторе (Влашке, Молдавије, Мађарске) или како се најчешће називају преко дунавске земље у којима живе Срби још од великих сеоба шестога и седмога

Црква у Липови

века, Срби почињу интензивније да насељавају после продора Турака на Балканско полуострво. Тамо се сели углавном српско племство које добија поседе а највероватније да их купује од тадашњих владара, где насељавају српски живаљ који доводе са собом. Српско племство као и руско није живело по градовима већ на својим поседима у прелепим дворцима. Материјални остаци ових племићких двораца још се распознају у Поморишју а писана документа и народна традиција са поносом чувају успомене на њих. Данашње српске црквене општине заједно са својим свештенством у задњих неколико година почело је на сеоским црквама са скромним мермерним плочама на којима су исписани подаци и на овај начин да чува од заборава своју историју. У селу Надлаку на цркви посвећеној Св. Димитрију са десне стране западних врата налази се мермерна плоча и грб племићке породице Јакшића са текстом: **Овде у Надлаку у XV и XVI веку било је седиште благочестиве и родољубиве српске војводске породице браће Јакшића...** (Сл.бр.6.)

Поводом двестогодишњице од подизања Првог српског устанка у селу Торњи на цркви је постављена плоча која нас, као и у Надлаку, подсећа да је и ово село било посед српске властелинске породице Јакшића. Надајмо се да ће и остали свештеници поучени овим примерима на својим црквама обележити своје племиће.

У селу Немету још увек, додуше веома ороноу, постоји дворац (Сл.бр.7.) племићке породице Дамаскина који је крајем 19 века продат дру-

гој, такође племићкој породици Мучалов па је после социјалистичке револуције одузет а Мучалови су побегли у Америку. Сада је у процесу повраћај овог здања предатним власницима.

Очуван у потпуности дворац (Сл.бр.8.) племићке породице Чарнојевић налази се у селу Мача а саграђен је у 19 веку. Данас ово здање припада Биолошком факултету око кога се налази њихова ботаничка башта. У башти се налазе скулптуре најпознатијих румунских песника.

Чарнојевићи су сахрањени у породичној гробници (Сл.бр.9.) која се данас налази у Руском селу у Србији такође на њиховим поседима.

За варошицу Липову у којој се налази стара српска црва чији темељи потичу из 1350. године, у којој су живели гроф Ђурђе Бранковић и Исаија Ђаковић звани Мудри, данас констатујемо да тамо више нема Срба. Срби Липовљани су још давне 1607. године у борби са Турцима показали велику храброст па их је ердељски кнез Жигмунд Ракоци наградио тако што је 160 српских породица прогласио племством доделивши им и титуле и дозволу да могу да се преселе у Арад. Тако су Срби добровољно напустили Липову.

Црква је (Сл.бр.10.) приликом поделе српске и румунске цркве 1864. године припала Румунима. У њој су фреске наших епископа (једно време овде је било и епископско седиште), богата ризница која се данас са поносом показује туристима, само онима који упитају одговара се да је то српска црква. Румуни су је обновили и проширили али су све српско што је у њој постојало очували чак и надгробне споменике око цркве.

Забележили смо текст са једног споменика: **Зде пичивает/ раб божи Теодор Панич/ званија терговачкога/ житељ итебејски/ и дбже родилсја/ мјесеца февр. дне 24/ лета 1781 иже и по/живе вјека својега 21/ лета престависја/ в вјечни покој в липо/ вје мјесеца декемврија/ 15 лета 1802.** Захваљујући потомку овог Панича нас је кроз Поморишје водио и све знаменитости нам показивао господин Божидар Панић, машински инжењер из Арада који помно проучава и са успехом описује историју српског народа у овом делу Европе.

Велику помоћ приликом наших истраживања пружила нам је и Румунска академија наука преко Музеја у Араду, односно музејског кустоса Аделине Стоенеску која нас је свакодневно пратила по Поморишју.

Боса Росић

Златибор, јануар 2010.

БОРАЦ И БЕГУНЦИ

Бог једини зна ко се мене сетио кад је почео рат и ко је поверовао да ја тај задатак могу успешно да обавим. До почетка је било пречих колико хоћеш. Мени су поверавали углавном курирске послове. Али кад пуче „Тиле, ово можеш једино ти”.

Јер капетан Вуле, који се истакао на вежби „Голија 76” напрасно се разболео. А Боре, капетан Боре, расплакао се као мало дете: „Па, људи, ја мрва не бих могао згазити. Па мој отац, некад, кад закоље јагње за славу ја по цео дан плачем а меса не окушам. А не да кољем човека или, што је још горе, да гледам како мене кољу. Друго је то вежба. Па црвени увек победе. Не могу никако. Ево, убите ме. Не могу. Ето, ако треба песму да напишем, одмах ћу. Имам и готових. Али да идем у рат не могу. Не смем”. Политички комесар Челе понудио се да одржи патриотски говор, али даље од Браношевца не мрда. Итд. Итд.

Добио сам задатак да један аутобус Варошана, дакле педесетак људи, дакле пола чете, доведем до Шида. А одатле ће их већ распоредити тамо где треба. У зону борбених дејстава.

Добио сам нову униформу са пришивеним чиновима и унапређење у чин поручника.

Чудим се што Радојку, мом оцу, није право. Некако ме чудно гледа. Можда му је криво што он, иако је и пензију дочекао као војно лице, није био у прилици да покаже шта зна. Односно да пређе са речи на дело.

И са прикупљањем људства ишло је некако траљаво.

Курири са терена јављају, а и на позивима пише, да је тај и тај одсутан, да одавно није на наведеној адреси, да ни жена ни деца не знају куд је отишао и кад ће се вратити, да је отерао кромпир у Црну Гору, па још нема ни њега ни гласа о њему. Да...

Али се накако тај аутобус, за који сам ја био одговоран, напуни.

Испред плачу жене, плачу мајке, плачу очеви. Плачу и ти моји борци. Боре се са сузама, али оне саме лете.

Плаче и Радојко, мој отац. „Немој нас заборавити. Чувај се.” Стално ме грдио што пијем, а донео литар вињака, попи са друговима, каже. Донео и два три кила поморанџи. Поквасите уста ти и другови. Води рачуна и о друговима. Моли.

Прилази ми Салих код кога сам често седео у кафани:

- Муслимани негодују што их не мобилишете.

- Има један - кажем му-Богућанин.

- Мало је један - каже. - Па, ето, ако немате поверења у људе, мобилишите бар превозна средства.

- Па, добро, имаш ли ти какво превозно средство? - питам.

- Немам ја, али има Мујо. Купио недавно нов камиончић, па мобилишите његово, нема смисла да се он возика док ви јадни гинете.

Аутобус крену.

Машу жене, машу очеви, мајке већ вапе „ Илија, сине Илија, немој мајке заборавити”, маше и Радојко.

- Шта си се ти скуњио - каже један брадати борац другу крај себе - па твоји су ово и створили. Ову Југославију. Хоћете брата Хрвата. Ево вам га сад.

- А ви би само клали.

- Па и ви сте ваљда убијали. Не би били народни хероји. Не може се то бити на душеку све дуван пушећи.

- Ми јесмо, али то је због идеје, због бољег живота. То је да живимо боље.

- Вала ви сте и живели сто пута боље. Није имало пашче за шта да вас уједе, а после рата буржуји. Црвена буржоазија.

- Некаде људи - умешах се.

Њих двојица се некако смирише, али се на средини аутобуса посвађаше друга двојица. На истој основи.

- Ми ако смо убијали, ми смо педесет година уживали.

А ви сте убијали из хобија - грми један.

Другоме очи мутне и кржаве.

Дај боже да ово људство доведем до Ужица - мислим се.

- Две највеће грешке у мом животу: што сам садио малине и што сам плакао кад је умро друг Тито - јада се један свом другу.

Неко опет прети: „ Немој да те претворим у пире.”

- Људи, смирите се, молим вас. Па који вам је ђаво - молим их док аутобус мили поред Злошнице. Нико ме не зарезује.

- Дајте песму.

Почињем ја.

„Радо иде Србин у војнике,

Где зелене бере ловорике!

Борба њему забава је драга

Још милије саломити врага”!

Нико не прихвата. Можда не знају.

Хајде нешто народније. Опет викнем:

„Спремте се, спремте, четници, Силна ће борба да буде.”

- Ма немој. Сад кад треба гинути, сетили сте се четника. Е, нема више будала - добацује ми онај што су му очи мутне и кржаве. Ништа од песме.

Пробам затегом:

„Мила сестро,

роди ми сестрића,

Да ујака брани од Турака”.

Очи хоће да ми искоче од затезања, али нико да предвоји, да помогне. А има и Дебељаца и Буковчана и Рутошана. И није да не знају.

Запевао бих неку партизанску. Волим „Са Овчара и Каблара”, али се бојим да ми неки лудак не размрска главу, а Радојку сам рекао да ћу се чувати.

- Станите - виче неко на средини аутобуса. - Мајсторе, стани, упишах се.

Познавао сам тог човека. Био је главни на свим митинзима. Носио је велике транспаренте. Грло му је звонило кад би узвикивао неку парољу. А умео је и лепо да пева. Сећам се једне песме којује певао на некој свадби:

„Мили брате ко удари на те

Биће меса, припреми салате.”

Мајстор застави.

- Пишај одмах ту - кажем му - нема жена, мислим у правом смислу - покушавам да се нашалим - нема кога да се стидиш.

- Јес, па да ме зајебавате са чим сам направио троје деце. Морам мало уз поток.

- Пожури, кажем му.

И чекај. Чекај ту. Десет минута.

Двадесет минута. Прође бога ми, и пола сата. Нема га.

Изађем да видим шта би.

Гледам. Као да је у земљу пропао.

Вратим се, а оно нема још десет људи.

- Где су ови људи - питам.

- Отишли да траже оног упишанка.

- Ко је наредио! - питам.

- Нико.

- Зар се нисмо договорили да је моја команда извршна - вичем.

- Јесмо - одговарају.

- Па шта је ово?

- Не знамо.

Чекамо ту још читав сат, али нити њих, нити оног који је отишао, кобајаги да пиша.

Да ли да ме одобровоље или да ме изнервирају, тек запеваше двојица са сећије аутобуса:

„Оћемо ли, љубавници,
Градит цркву у Кладници.”

Знао сам да је Кладница село настањено углавном муслиманским живљем, и да им црква није баш толико неопходна, а и ова двојица што певају, сумњам да су баш толико духовни људи, али, ето, хтели би да граде цркву у Кладници.

Кренемо даље.

Тај је побеглао према Вранешима. А и ови што га траже су из околних села.

Долазимо до Светог Николе. Малог мотела на обали Златарског језера.

Зауостављам аутобус све у нади да ће оних десет наћи оног једног и да ће свих једанаест стићи овде до мотела. Да ће нам се придружити и да ћу ја задатак успешно извршити.

Вадим 500.000.000.000 (пет стотина милијарди) динара.

- Дај пиће овим људима - кажем конобару. - И мезе.

- За те паре може два пива.

- Па зар за оволике паре само два пива?

- За ту новчаницу овде толико. Ако будете чекали до Ужица, тамо ћете, под условом да идете шездесет километара на сат, дакле за један сат, у исто оваквој кафани, моћи да попијете само једно пиво.

- Па, човече, видиш ли да је ово новчаница од пет стотина милијарди динара!!

- Видим, видим. А у Љигу ћете, у оном мотелу крај кога стају аутобуси, моћи ту новчаницу, са којом машете, да употребите као тоалетни папир.

Убеди ме и ту скрцах два пива.

Бетонирах онај Радојков вињак.

Како смо дошли до Пожеге, не сећам се. Ту се наш аутобус придружио осталим аутобусима. И наша чета или четица осталим четама и четицама.

Ја као командни кадар осталом командном кадру, са којим сам посебним возом пребачен у Шид. Тачније у село Мирковце.

Ту сам сачекао са осталим старешинама долазак војника.

А када су војници стигли и када сам заузео став „мирно” и командовао: „ Варошани, трчећим кораком збор”, само је испред мене стао онај Богућанин, једини Муслиман кога смо повели, што га зову „Јаје”.

- А где су остали - питам.

- Остали су остали у путу.

После смо се и нас двојица вратили.

Петко Гујаничић

ЂАЧКО ДОБА

Пред полазак у школу пажљиво сам ослушкивао разговоре оних који су већ били ђаци о томе шта се то тамо ради. Занети причама о школском животу они нису ни примећивали да их моје око будно прати, да моје ухо све чује и да све памтим. Из тих њихових прича схватио сам да у школи није лепо, да тамо учитељ бије прутом по длановима и за најмању грешку. По црвеним и отеченим длановима мога брата и неких рођака, схватио сам да шале нема. Много сам се бојао тих будућих батина.

Време неумитно пролази и дође тај судњи дан, дође шести септембар, када сам морао да се суочим са том страхотом, са учитељем Петром и његовим прутом.

Назад се није имало куд. Владало је опште сагласије између учитеља и наших родитеља, да је батина из раја изашла. На све се се стране само чуло: удри-удри, удри позлатиле ти се, слободно ти учитељу удри. Него шта него да вас туче. Нема учења без прута и страха и док се не загреје столица. У нашем селу је владало неподељено мишљење да учитељ мора да нас туче, ако нас не бије он није никакав учитељ. Страх је основни подстицај за учење, ништа без страха, прут мора стално да фијуче.

Као крдо неке дивљачи сабише нас у учионицу. А тамо мук, страшни учитељ Петар стоји код табле и издаје последња упутства пред почетак рада, диктира правила лепог понашања. Ракитов прут заденут изнад табле, као музејски експонат, као сабља Љутице Богдана. Прут ракитов, витак, види се да је скоро одсечен, да га је послужитељ ту јутрос оставио. За почетак часа је све морало да буде спремно: табла, креда, сунђер и прут. Неколико жбунова раките је расло на десетак метара од школе, као да их је неко ту намерно посадио да служе нашем образовању и васпитању.

И поче тај први час. У једном реду седе ученици трећег разреда, у другом ми прваци. Ја седим до некога и не дишем. Заправо кришом повучем помало ваздуха, али опрезно, да учитељ не примети како им без дозволе трошим кисеоник. Сав сам се претворио у опрез и ухо. Од мене остале само очи пуне страха. Осећам се као миш који је сабијен у хошак. Видим да нема рупице у коју бих могао да шмугнем. Зато одлучујем; ћути и чекај, шта буде са другима нека буде и са тобом. Вероватно је учитеља прочитао шта пише на мом лицу и зато ми приђе. Стаде из-

над мене као планина и ја чекам да се сручи и притисне ме. А он спусти руку на моју ошишану округлу главицу и рече:

- Не бој се ти. Бићеш ти добар ђак, а ја волим добре ђаке.

Историјска реченица са далекосежним последицама и значајем је изговорена и регистрована, али ја још ништа не верујем. Урођена опрезност ми не да да се обрадујем. Не могу одмах да схватим шта ми то учитељ рече, али видим да није опасно, да ћу данас остати жив. У ушима ми одзвањају откуцаји сопственог срца, али учитељ, срећом, оде даље и мени се моје зечије срце врати из пете, стаде на своје место и поче равномерније да обавља своју функцију. Чуо сам нешто као кроза сан; оловке, гумице, торбе, свеске и слично, али ми то у том тренутку није било важно. Важно је да сам преживео тај први час и тај први дан. Осећао сам се као неко кога су извели на стрељање, па га неочекивано пустили да иде кући.

Школски дани почеше да се нижу један за другим. Све чешће је учитељ спуштао своју руку на моју главу, али не да ме удари него да ме помилује и охрабри, да ми каже да је добро то што радим и мени се то баш допало. Трудио сам се да удовољим свакој учитељској жељи и захтеву. Слушао сам оно што прича и радио оно што ми каже, као да ми то не говори човек, него неко натприродно биће које неме никакве везе са људима у чијем сам окружењу живео.

Није ме болело кад је учитељ шибао оне друге. Свим силама сам настојао да не дођем у ту неугодну ситуацију. Временом сам се избезобразило. Учитељ нешто објашњава трећем разреду, а ми прваци из буквара понављамо неке речи: А-а-а-на, М-а-а-ша и слично. Шта има да понављам ја неке три-четири бесмислене речи кад сам напамет знао све што смо до тада учили. Опониња ме, богами, учитељ да се не вртим, да не сметам, али не вреди. И скиде онај прут изнад табле, па ме њиме удари по ошишаној глави. Нисам се уплашио, схватио сам да сам заслужио и више. Чешем се по глави, понављам оне задате речи и шапатом се жалим најближем другу из трећег разреда:

- А-а-а-на, М-а-а-ша, јој Драгојле што боли.

У целини гледано био сам добар и послушан, па ме учитељ задужи да на одмору подучавам математици једног ученика. Јадно дете, као и сва деца, једва чека да изађе на одмор,

али ја сам добио поверљив и специјалан задатак од учитеља и ту нема шале. Бежи он по дворишту, а ја се нагурио за њим и само понављам:

- Колико је три пута шест, а колико је седма пута три.

Он иза школе, ја иза школе, он побегне иза шупе, али га и тамо ја дочекам са мојим незгодним задатком. Био сам му гори од сваке напасти. Ако ми не одговори казаћу га учитељу, јер се учитељу све мора рећи, а то може да има опипљиве последице. Досадило ми да га јурим, а и резултати подучавања су ми били лоши, тако да сам као спас за обојицу дочекао и одмах прихватио његов предлог:

- Немој више да ме јуриш, даћу ти куче.

Није лако било одолети таквој изненадној и примамљивој понуди. Од тога дана сам своје узалудно подучавање свео у границе нормалног обављања специјалног задатка.

&

Путеви судбине су непредвидиви и стицај околности ме неочекивано доведе у позицију да и ја добијем протом по длановима.

Због нечега смо закаснили на час. Брат је трећи разред и ред је да уђе први. Увукох се и ја за њим као покисло кученце које види да је нешто згрешило и зна да му следује казна коју никако не жели.

- Што сте закаснили? – пита строго и озбиљно учитељ, а прут му у руци.

Брат поче да нас правда: није био печен хлеб за ужину, пада киша, клизаво и слична неубедљива објашњења, али ништа не помаже.

- Пружи руке, - наређује учитељ.

И поче да звижди прут, а Веле да се мршти и трепће. Видим ја да је враг однео шалу, па иза брата шмугнем да седнем у моју клупу, надајући се однекуд неком неочекиваном спасу, да учитељ можда неће приметити, да ће заборавити на мене.

- А сад, дођи ти овамо, - заповеди ми учитељ.

Нисам смео да му приђем, него побегох иза клупа. Он покуша с једне стране да ме ухвати, ја побегнем са оне друге, он са друге, ја побегнем на супротну. Учитељ стаде и насмеја се. Вероватно се сажалио, а ко зна и како сам му изгледао онако малцак, покисао и јадан.

- Врати се на место и седи, нећу ти ништа - рече ми учитељ.

- Сигурно?! – са неверицом изустих ја.

- Сигурно - потврди ми учитељ.

И данас сам му захвалан што је одржао реч. Захвалан сам му и зато што ниједном није био груб према

мени, нити је у контактима са мном употребљавао прут.

Заврших ја први разред са одличним успехом, али ми моји старији другови то нису признавали:

- Лако ти је у првом да будеш одличан. Видећеш ти док стигнеш до трећег разреда, како је тамо тешко. Међутим стигох ја и прођох и трећи и четврти разред и то сталоно одличан, што је онда била права реткост.

&

За нас, из педесет и неке, наде новог доба, учитељ је био нешто посебно и несвакидашње, далеко и високо, изнад осталих људи. Веровало се тих година када смо ми били основци, да је најзад пронађен пра-

каже ми: - Е, видиш, то ти је двеста седамдесет мање двије.

Израчунам ја, кад оно тачно, само што ја тај број зovem двеста шездесет и осам. Изненађивала ме својим комбинацијама; савије један прст, испружи други, зачкиљи на једно око и каже: - То ти је триста четрес и три, па тамо додаш још шес, тачно триста педест мање једно. Па ти рачуњај ако ти треба.

Задивила ме својим познавањем историје и важнијих датума.

Кад је баба почео Други светски рат?

- Е, видиш, дијете, друга Шваба је дошла, три неђеље после Богојављења, а весели Неђељко је погинуо два дана по Петровдане.

Фото: З. Павловић

ви пут за свенародну срећу и напредак, коначно су решене све дилеме, двоумљења више нема, социјализам је решење за сељаке и пролетере, сиротиње више неће бити. Земља сељацима, фабрике радницима, а нас децу листом у школе; фронтално просвећивање нације. Они који су неписмени, а одрасли има навече да долазе у школу, циљ је, држава без неписмених.

Увек сам се питао, а шта ће да раде са мојом бабом и њеним друштвом. Да крене у вечерњу школу некако не иде, касно је мало, а опет задатак је задатак, учитељ мора све да опишени, она статистичка крива неписмености мора убрзано да се спусти до нуле. Тако сам закључио да ће моја баба и њено исписништво бити доживотна сметња коначном искорењивању неписмености и свеопштем напретку и полету. Међутим, касније сам увидео, да баба и није толико неписмена колико сам ја мислио.

Питам ја бабу да ми нешто сабере из математике, кад се она само мало загледа у таван, пребра прсте и

- А кад сам се ја родио?

- Ти си се родио четири дана прије Никољдана.

Како је могла да држи све те празнике у глави, да им додаје или одузима неке временске интервале, да памти невероватну масу података, то ми никад није било јасно. Систем рачунања времена код ње се разликовао од уобичајеног савременог начина који подразумева дане, месеце и године. За њу је било важно да ли је то неђеља, петка или неки други дан у који пада неки светац кад се не ради, када је црвено слово. Њено рачунање времена се делило на дане пре и после празника; Петровдан је падао тачно двије неђеље после Светог Јована, а Илиндан три неђеље после Петровдана; наша слава пада увијек двије неђеље после Велике Госпоине, Свети Стеван дође два дана по Божићу и тако затвори цео годишњи круг. Она је запамтила и проверила у својој дугогодишњој пракси да је Ђурђевдан у исти дан у који је и Божић. Божић је за њу био значајно временско раскршће, битна

тачка и полазиште у рачунању времена. Знала је да је од Божића до Ђурђевдана седамнаест неђеља. Тројице су у седму неђељу по Васкрсу. У они дан кад је Бадњи дан у тај дан је и Свети Сава. У који дан је Аранђеловдан у тај дан је и Никољдан.

Редовно је одржавала консултације са својим другарицама. Та саветовања су ми личиле на обнављање градива из веронауке, са циљем да се не огреше о неки празник, да се не замере неком свецу.

За њу никакав значај није имао 29. новембар, Нова година, Први мај, то се за њу није лепило. Ниједан од ових нових празника ни близу

Како да је послушам кад ми је учитељица рекла да смо ми са тим нападним поступцима и веровањима раскрстили засвагда.

&

Школске приредбе су ми остале у посебном сећању. За Дан Републике се увек спремао велика представа. Школа нам је била у Рељиној кући. Учионица велика, осветљена са две лампе, могло је да прими и педесет људи. Ако се мало стисну, можда и више. Од клупа у хошку су направили бину. На бину излазим ја, тамо ме чека Рајна с неком тестијом. При слабом светлу лампи помало назирем публику која једва дише, све

одмору, ако видим Рајну у једном делу дворишта, бежим у онај други. Видео сам да је љубав била обострана, јер је и она од мене бегала к'о ђаво од крста.

На репертоару су били нови песници и нови комади. И уопште, све је било ново, необично и обавезно напредно. Појавили су се нови јунаци и идоли. Бранко Ћопић и Николетина су уживали неподељене симпатије, а Отон Зупанчич и Владимир Назор нам били исто тако драги као Бранко Радичевић и Десанка Максимовић.

Убрзано смо одбацивали све оно што је некада било. Историја је почињала од четрдесет прве. Што пре се раскрсти са мрачном прошлошћу и нападним елементима, то боље за све нас. Трули капитализам је дефинитивно уништен, ми се сад налазимо у социјализму који је само предсобље за улазак у савршено друштво, у комунизам. А тамо, тамо је нешто слично рају: Од сваког ће се тражити према могућностима, а сваком ће се давати према потребама. Ми тада у то сумњали нисмо. Знали смо да је то тако и да је само питање времена када ће то да се оствари.

После приредбе би нас децу склонили и омладина је ступала на сцену; фрула и коло. На репертоару вечери је обавезно било и козарачко коло и песма: "На Кордуну, гроб до гроба, Тражи мајка сина свога..." Жене би отхукивале и сажљевале те мајке и ту јадну ћецу што тамо неће изгибоше. Оним старијима би више одговарала она: "Дрма ми се, дрма ми се шубара и цвеће...", али се те песме више не чују. Кулминацију је маса доживљавала с песмама о Сави и Сутјесци. Сви из кола су исте вечери били спремни да крену поново на Сутјеску и Неретву, и даље, да ослобађају Трст, Горицу и Ријеку.

Онда би се све стигало и народ би се лагано разилазио по зсеоцима газећи дубок снег. Многи су били задовољни што су присуствовали једној таквој дивној вечери и били учесници у општој представи. А снег је лагано падао и покривао брда и равни, равнодушан на све што се око њега догађа, вечан у свом небеском миру и лепоти.

&

Повремено збуњен и дезоријентисан под утицајем тих различитих приступа науци коју сам свакодневно усвајао, ипак сам чврсто држао основни курс. Али човек никад не зна када све може да га стигне нека изненадна несрећа. Таман сам мислио да све знам и да ме ништа не може изненадити, кад нас учитељица, мене и моју дружину, казни због догађаја у шумици, неким витким

Фото: З. Павловић

није могао да засени Богојављење, Светог Трипуна, или Покладе; оне кешће свеце и да не помињемо.

Много касније сам схватио да је у Нанином рачунању времена било неког система који је она усвојила ко зна кад и од кога. У том систему година се делила на два полугодишта, ђурђевско и митровско. Година се делила, такође и на четири поста и четири годишња раздобља кад се мрсило.

Од другог разреда више нисам имао учитеља, него учитељицу. Видим ја да се бабин педагошки приступ и третирање проблема битно разликује од приступа наше учитељице, да је озбиљно почела да нагриза њен ауторитат у мојим очима, почех да јој причам како учитељица тако не ради, не помиње никакве празнике, математику не предаје тако, не да нам да се крстимо.

- То неће на добро да испа`не кад вам брани да се крстите. Послушај ти мене, прије спавања се трипут прекрсти и реци – Боже помози, па ће боље да бидне.

глава до главе и сви гледају у мене. "Добро вече комшинице, Ух ала сам жедан, Би л` ми дала мало воде, Само гутљај један" – однекуд почех да изговарам ја врло гласно. Публика зауставила дах, сви с нестрпљењем чекају шта ће даље бити. Рајна нешто изговара, а ја гледам у ону тестију, како ћу да је преузем онако тешку, пуну воде, бојим се да је не разбијем. Летос сам једну разбио кад сам носио воду са стублине, па су ме баш грдили. Срећно се све заврши, ми са бине силазимо, проломим се аплауз као после Титовог говора. Не могу да схватим шта се догађа. Однекуд мајка из оне гужве испружи руку и узме ми ону тестију. Плаче. Ето шта је доживела да цело село аплаудира њеном ђетету.

Касније сам схватио да слава има и ону другу, тамну страну. Пријало је кад су ме хвалили, али у школском дворишту почех да певају: "Сад се види сад се зна, ко се коме допада". Цео наш други разред, а и они остали почех да нас задиркују, као Рајна и ја – момак и девојка. Настадоше тешки дани за обоје. На

прутом по длановима. Ђаво је однео, откуд смо ми знали да јој је то момак и шта ће њој момак. Ми чували стоку крај пута кад се из једног шумарка појави чудо; двоје на мотору. Остависмо све и гледамо нешто што никад раније нисмо видели. Приближише се и ми познадосмо нашу учитељицу чврсто прикопчану за неког мушкарца и тако добисмо батине, каже, нисмо јој назвали добар дан. Какав добар дан кад смо ми зинули од чуда, не због тога што се учитељица шетала по шумици са неким, знали смо ми да учитељица није живо биће као и остали у селу, него због мотора. Дивно чудо, много лепше од бицикле и иде само. Као да се спустио на земљу летећи тањир. Каква шумица, то нам тада није пало на памет, а учитељица је била богиња, вила дугокоса, која не ради ништа од онога што друге раде по селу.

Колико је ту још раних новина и изненађења било, на светлом школском путу. Никада не иде све глатко, без сметњи и изненадних препрека и тешкоћа. Са многим мрачним силама и заосталим схватањима сам ја морао да се носим на мом путу према звездама. У усвајање знања ми се, поред бабе, мешала и околина покушавајући стечено знање да ми помуте, да ми поколебају веру у светлу недавну прошлост и још светлију и срећнију будућност. Они који су учествовали у тим догађајима ће да причају мени и мом учбенику историје како је било. Као да нису знали да су учбеници били свете књиге у чију се веродостојност није сумњало, а наставници проповедници чија реч је била закон. Оно што у учбеницима пише и оно што наставници говоре, је једино право. Све остало су назадни елементи и њихова још назаднија становишта. Тако инструксан и поткован новостеченим знањем, ступао сам у озбиљну расправу са околином, а са стрицем сам такорећи повео бескомпромисну борбу око историјске истине. Он мене покушава да разувери и поклопи са њиховом Равном Гором и Голијом, а ја њега и остале назадне елементе, са Сутјеском и Неретвом, он мени о Дражи и Калиту, ја њему о маршалу и пролетерима. Још кад ми кажу, ћути ти мали, шта ти знаш. Они ми знају како је било, они који су учествовали у тим догађајима и биткама, а ја да не знам. Мој наставник да не зна!? Свашта. Они ми знају, а још

нису ни једну моју историју прочитали. Они ће мени да причају како су ослобађали Пријепоље од Немца, кад ја знам како је то било боље од њих. Ја знам шта је о томе записано, ја сам књиге читао, а сад ће то да ми муте елементи једни, назадни.

&

Сасвим случајно сам пошао у пети разред. Моји су навијали да останем да чувам овце, што и није било тако лоше, али видим да сви одоше у школу, па и ја кренух за њима.

У петом сам био најбољи ученик у разреду. Наставник историје ме седне на његово место, осталима да да уче лекцију, а ако се неко случај-

Фото: З. Павловић

но окрене или галами, ја ћу да кажем наставнику. За то време док ја контролишем учење, наставник ће да скокне до куће да доручкује, да обиђе децу, поспе кокошкама, исцепи дрва или уради неки други користан посао. Успешно сам држао часове историје више пута. Ако би неко направио неопрезан покрет или ако би ометао остале у учењу, био сам неумољив рачунајући на продужену руку наставника. Временом сам се толико уживео у улогу наставника да сам устајао са места и шетао се сав важан између клупа са рукама на леђима, да проверим да неко не забушава.

Шта се са мном десило не знам, тек у шестом разреду на првом тромесечју сам био најгори ученик у разреду. Сви добили добре оцене на писменом из руског, само Желе и ја јединице. Леднула ме мало та срамота, али сам се временом привикао на слабе оцене и нисам им прудавао никакав значај. Пита ме једном наставник историје нешто, а ја појма немам о чему човек прича. Даде ми слабу оцену и успут ме пита: Чији си ти мали? Казах му име оца којег је он добро познавао. Било је прошло неколико година од очеве смрти и рана је била још свежа.

- Отац ти је био паметан човек, а ти си велика будала – каза ми наставник.

Као да ме је неким оштрим бодезом дирнуо у само срце. Не знам како сам сачекао крај часа. До куће сам пешачио шест километара у једном правцу. Сви су некуд одјурили, а ја узнем историју да учим. Идем и учим. Ништа кући не причам. Следећег часа наставник историје пита неког ученика, он не зна. Следило је уобичајено питање: Ко зна? Подигнем руку. Није то било обично подизање руке. Тако сам се залето да ми неко не уграби одговор да замало преврнух клупу. Наставник се зачуди – Шта би овом кад прошли час није имао појма. Постави питање, ја одговорим, постави друго, опет одговорим, затим треће, пето, шесто. Знам све што смо учили из историју напамет. Изненађење је било потпуно и за наставника и за ученике.

Ништа нисам видео, ни ученике, ни наставника, само сам нестрпљиво чекао следеће питање и тако гласно и зането одговарао да су стакла на прозорима звечала.

Тада није био обичај да ученик после јединице добије петицу, али на-

ставник направи тај преседан. И више од тога, исприча о том чуду и осталим наставницима, тако да сви почеше да ме загледају, хвале и подстичу.

Једва сам чекао час географије код истог наставника. На том часу исто. Ко зна? Ја! Васко де Гама је први опловио око Рта Добре Наде, кад нико није и тако редом. И опет са јединице на петицу. Постадох ја неко о коме се прича у наставничкој канцеларији и по школи.

На часу биологије поновим исто. Из руског сам знао напамет све текстове које смо до тада учили и то тачно онако као их је наставник изговарао. И тако се нађем на полугодишту у горњем делу табеле, при самом врху по успеху.

После двадесет година у Краљеви ме сретe друг из основне школе и каже:

- Знаш да се још сећам како си ти онда одговарао из историје и географије.

Слава и успех су свемоћни. Више никада нисам падао на ниске гране као те преломне и чудновате јесени.

Славољуб Васојевић

ПОГЛЕД НА МИЛЕШЕВУ СА НИШКЕ ТВРЂАВЕ

Како је чудан и непредвидив овај живот? Како су чудни не-обични путеви Божији, којима нас води? Одувек је човек жудео да спозна своју будућност, да пре бих рекла, сазна шта ће му се у будућности дешавати, ко ће и шта ће бити и постати? Биће оно шта је радио и мислио у прошлости и што сада ради и мисли. Свима нам будућност почива на садашњости, а садашњост на прошлости. Оно што је иза нас и оно што је испред нас, ситница је у односу на оно што је унутар нас. Некада нас ти путеви и раскрснице збуне, осећамо се изгубљено, неком је трновит, неком не. Сваком је броду, наравно, најсигурније у својој луци, али то није разлог његовог постојања. Бродови плове, зар не? Лукама се враћају, али опет плове. Нису ни све луке исте, ако се човек научи живети у луци горчине, срећа ће се увек сидрити негде другде.

Сећам се да сам прошле године, негде у ово исто време, на истом месту, говорила да треба бити то што јеси ту где јеси. И сада то тврдим. Само што сам тада то говорила у Пријеполу, а сада то кажем из Ниша. Не демантујем себе, него ме путеви доведоше, али ће ме тамо, надам се, вратити. Кад ходам Нишком тврђавом, са ових зидина гледам Нишаву, али видим Лим, вода је тако дубља, њена боја интезивнија, шум реке добија орфејевску мелодију, која вас сатима држи погледа упртог у њен ток, мисли одлуталих где год пожелите. Волим да шетам овим парком на овим зидинама, пружа се предиван поглед.

Сећам се да сам прошле године, негде у ово доба седела на сличној дрвеној клупи, гледала у исто ово небо. Потпуно исто небо. Иста плава боја, иста топлина, иста светлост. Иста Милешева. Можда је чак са ове тврђаве и боље видим. Мој свет је само оно што стане у моје срце, и где год сам и где год да одем, ја сам у свом свету. Са ове тврђаве видим Милешеву обасјану Божанском светлошћу, видим Светога Саву како хода и записује у времену шта нам је чинити, чему да тежимо и чему да се надамо. Видим сликаре који живопису манастир, гледају и слушају, записују, сликају, остављају сведочанство за вјеке вјекова, јер све што је записано остаје, што се памти не-стаје. Они су знали да је најбољи начин да растеш као човек, тако што ћеш се окружити људима паметнијим од себе. И ту увек згрешим, завидим им. Кајем се.

Са ових се зидина, милешевска звона јасније чују, преносе поруке, мисли, отварају небо. Од њиховог звука овде поиграва срце. Својим звуком разбијају устајали ваздух, стварају ветар, праве облацима облике. Тако видим људска лица, лица пријатеља. Јасне слике људи које волим, који ми требају овде и којима сам потребна тамо. Увек ми измаме осмех, јер човек вреди онолико колико је другима потребан. Дубина је у јасноћи и ведрини, моји пријатељи су моје друго ја. Зато се ваљда тако јасно и Милешева види са ових зидина.

Гледам и себи постављам питања, тражим одговоре. Размишљам,

јер је ваљда глава без размишљања, као ова тврђава којом ходам, без војске. Да ли је уопште поента у одговорима? Можда је све у питањима?

Гледати и видети? Опет стављам упитник. Врло је често на крају мојих речи тај знак питања. Обичне ствари, речи, мисли, погледи из мене увек извлаче и маме питање. Одговоре тражим од себе саме, јер само себе стално питам и запиткујем. Друге људе лакше и брже разумем и не питам ни много ни дуго. Са самом собом је то дуг процес, бесконачан, чини ми се да ће трајати све док ја трајем, на било који начин. Покушавам да одговорим, најлакше чини ми се сликајући. Тако некако најбоље доскочим својим мислима и питањима, предухитрим се, јер сликам срцем, оно је увек најбрже, не размишља, осећа.

Некад и речима тражим одговоре, као сад. Речи само навиру, не сналазим се, збуњују, долазе као шифре иза којих се крије цео космос са словиким звездама са упитником као осом ротације. Из тог словног вртлога увек се некако издвајају две најсјајније, најбљештавије. Гледати и видети? Да ли су то различите речи једног истог значења? Не бих рекла. Не виде сви који гледају. Могу нам се погледи задржати на истом месту али ћемо сви видети различито. Ствар перспективе, рекли би сликари, није нам иста тачка гледишта. Можда не гледамо сви истим очима. Ни белину сликарског платна не видимо сви исто, па ни камену громаду која нам заклања Сунце не видимо сви исто. Овде увек помислим на великог Микеланђела, генија за сва времена. Када су га једне прилике, након што је завршио Давида, упитали како успева да са лакоћом оживи скулптуре невероватних димензија, и да постиже најфиније, софистициране детаље само чекицем и длетом, одговорио је да не прави скулптуре. Говорио је да се у сваком камену крије нека скулптура, да он само склања његов вишак. Како то звучи лако, зато је ваљда тако велики и данас. Није само гледао, знао је да види.

Не поредим себе са овим ренесансним генијем, али ми овде помаже да одговорим на питање. Како је леп Лим у Нишави, и како ме дотиче поглед на Милешеву са Нишке тврђаве?

Гледа и види Вас

Ивана Крновић

САВИНДАН ОД ПОДЛИСТКА ДО ИНТЕРНЕТ ИЗДАЊА

Кад је неко у најбољим, младачким годинама, у којима је годишњак **Савиндан** ред је да се нешто каже о почецима његовим и мукама порођајним. На измаку оног времена које се звало: «И после Тита - Тито» у локалном листу **Полимље** јавила се идеја да се поводом Дана Светог Саве или како то народ лепше каже, Савиндана, изда пригодан подлистак са избором текстова о животу свеца и значају његовог дела за српски народ и његову културу. Треба имати у виду да је на нивоу државе Србије тек почела ре-афирмација Савиног дела започета са давањем сагласности на наставак активности око изградње Храма на Врачару. После полувековног застоја, ћутања и оспоравања народ се вратио свом Свецу.

Подлистак од осам страна угледао је светло дана 25. јануара 1991. године. Избор текстова извршили су Љубомир Шуљагић, Вујица Бојовић и Милева Малешкић која је и потписала подлистак као главна и одговорна уредница **Полимља**. Може се слободно рећи да је он био иницијална каписла за активности око стварања Милешевског културног клуба СВЕТИ САВА. Моторна снага у тим активностима и главни иницијатор био је агилни Милорад Веруовић, новинар у пензији и публициста. Са жаром некадашњег скојевца, прионуо је овом послу стално истичући јаванђеоско: «Није грех грешити но је грех у греху остати». Највише захваљујући његовој неисцрпној енергији Клуб је основан 15. јуна 1991. године.

Наредне неколике године, ратне без рата, са хиперинфлацијом и бедом, пропраћене су са два подлистка у **Полимљу** и једним самосталним издањем истог обима (осам црно белих страна променљивог формата).

У њима је све више ауторских и актуелних текстова на тему духовне обнове и културног наслеђа.

Ново, измењено и обогаћено листе **Савиндан** -а појавило се са петим бројем у јануару 1995. године. На 36 страна, са корицама у колору, у А-4 формату, родила се права ревија, и што је најважније, са богатим садржајем и проширеним кругом сарадника. Главни и одговорни уредник, што ће остати закључно са десетим бројем, био је Милорад Веруовић. Ликовно решење заглавља **Савиндан**-у подарио је графички дизајнер из Новог Пазара - Веселин Нишавић Вешо. У наредним бројевима обим ревије се повећавао и, углавном, кретао на нивоу 56+4.

Садржину и концепцију нове ревије најбоље карактеришу речи уваженог академика, Миомира Дашића, изговорене на књижевним сусретима **Слово са Лима** (1995. год):

«...Уверен сам да нам је политика културе, поштовања културних традиција, данас потребнија него икад раније... Политика културе би посебно морала да буде заступљена на овим просторима где је изразито преплитање историјског и актуелног, где се прожимају прошлост и садашњост и гдје се могу подстицати пристрасности и отворити путеви свјесном инструментализовању историје у друштвенopolитичке сврхе... Јер, само научно познавање историје, познавање културе народа и свих сегмената његове традиције може бити најјача брана националној митоманији».

На оваквој концепцији још истрајније се ради почев од 11. броја од када Савиндан потписује Милева Малешкић као главна и одговорна уредница. Ревивија је графички реди-зајнирана и садржајно обогаћена. Због извесних неспоразума са рани-

јим уредником дошло је до свесног померања ка «озбиљнијим новинама» које су све више личиле научном часопису. Како у одабиру тема тако и у њиховом презентирању и одабиру аутора. Један од разлога био је и појава новог листа **Милешевац** који је уређивао ранији уредник, Милорад Веруовић и који је био гласило Епархије милешевске. Будући да су те новине садржале значајан број прилога са чисто богословским садржајем и активностима у Епархији, **Савиндан** се, садржајем, померио више у правцу историографских тема те презентацији културног наслеђа и афирмацији истраживачког рада на њему. Из тог разлога у заглављу Савиндана изостављен је атрибут «ревија за духовну обнову». Нажалост, ревија која је требала и даље да врши ту функцију брзо се угасила, после смрти Милорадове.

Заокружујући двадесет бројева и скоро две деценије излагања можемо с поносом истаћи да број сарадника, захваљујући којима Савиндан излази, никад није био већи. Он се стално проширује новим и, што је најважније, млађим сарадницима. Тако мисија, започета пре две деценије, има перспективу.

Оно што представља тамнију страну целе приче су читаоци. Тираж Савиндана је скоро преполовљен и општепознато је да је све више писаца, а све мање читалаца. Стога је Клуб одлучио да своје активности, као и Савиндан, што више промовише у електронском издању. Иако је сајт Клуба постављен још 2002. године није ажуриран. Овога пута смо том послу приступили озбиљније и надамо се да нећемо остати на покушају. Сајт је у изради и по његовом активирању на њему ће бити доступни Савиндани од 11. броја.

Велики посао представља формирање базе података за «културно наслеђе» са подменијима: манастири, цркве, градине, некрополе и ризнице. Ови подаци треба да обухвате подручје Старе Рашке од најзначајних споменика па редом до оних најмањих (запустеле цркве, градине и некрополе). У а ужурирању ових података очекујемо помоћ како наших старих сарадника тако и нових, којима ће овај вид сарадње више одговарати.

УЧЕНИЦИМА И ПРОСВЕТНИМ РАДНИЦИМА
ЧЕСТИТАМО

САВИНДАН
ШКОЛСКУ СЛАВУ

УЧИТЕЉСКО ДРУШТВО ПРИЈЕПОЉЕ

Зоран Малешкић,
председник МКК Свети Сава

Промоција *Савиндана*

САВИНДАН КЊИГА СВИХ НАС

Деветнаести број *Савиндана* представљен је пријепољској, нововарошкој и новопазарској публици. Били су то културни догађаји праћени у Пријепољу изложбом слика Веселина Нишавића Веша, у Новој Вароши концертном музичког ансамбла Лим музик из Пријепоља а у Новом Пазаром промоцијом филма Тичје Поље.

О 19. броју *Савиндана* говорили су Вујица Бојовић, верни сарадник *Савиндана*, у Музеју у Пријепољу, Љубомир Шуљагић, члан МКК «Свети Сава» од оснивања у Дому културе у Новој Вароши и Драгутин Масловарић, професор филозофије у Гимназији у Рашки у новопазарском Центру за културу.

Са промоције у Новом Пазару

- Кад изађе нови број *Савиндана* ја се увек изненадим и обрадујем због подвига који је учињен да су нађена средства за штампање и да су окупљени толики сарадници који пишу за *Савиндан*, рекао је Вујица Бојовић. Анализирајући текстове објављене у 19. броју Бојовић је пожелио дуго трајање ревији која представља изузетног хроничара свог времена.

- Скупљени око деветнаестог броја листа *Савиндан*, пријепољскога и полимскога подвижника, он то истински јесте – ко хоће да гледа очима истога неба и да види очима истога сунца. *Савиндан* је књига свих нас, рекао је Драгутин Масловарић, на промоцији у Новом Пазару. Ако би одређивали душу листа онда је најјасније и најједноставније рећи да је душа његова просветитељска а овај појам је сложен, састављен од двије ријечи, *про* што значи за и *светитељство* што значи свето, свијетли ум. Просветитељство је као период у филозофији бранич

сваке људске малољетности, плиткоумља, површности. У свакоме броју од један до деветнаест присутан је неklasични мотивациони циклус. Мотив је први, за њим слиједи језик, стил којим сваки аутор остварује свој циљ, тек после тога наступа олакшање. То је она катарза за коју никад не знамо да ли је она занос, усхићење или је то можда дубоки унутрашњи мир – можда је све то.

Од првога броја који је настао из подлистка *пријепољских новина* који је највјероватније претходница, основа свих следећих бројева *Савиндана*. Број један је почетак свега што јесте, тако каже Питагора. Број десет је симбол савршенства. Догодине, уз помоћ Божију, излази двадесети број – то ће бити друго савршенство, и тако у бескрај простора и времена лист *Савиндан* узима једини атрибут – *вјечно ћу постојати*.

Ући у срчику, срж листа *Савиндан* значи читати овај лист. Деветнаести број је кохеренција, сагласје система. Систем текстова је дат на изузетно примамљив начин, језик и стил привући ће свакога, тако да аутори разноврсних текстова немају о чему да брину, постигли су много. Понеко ће помислити да је свака промоција бесједа у „невиђено“. Чини ми се да ће се баш тај дио читалачке публике преварити. Довољно је прочитати само неколико текстова и открити о каквом се листу ради. Чак и неодлучни читалац постаје одлучан. Лист *Савиндан* је „огромна писанка“, из ње учимо о свима нама, учимо пријепољскога човјека, стајао он испред било које богомоље, знамо да је сваки од њих заискао мир унутрашњи. И Талес, Грк, математичар и филозоф, каже „његуј пре унутрашњу лепоту него спољашњу“.

Листом *Савиндан* могу нас видјети они који знају да то чине; они који не умију да нас виде, нека чита-

Лим Музик у Новој Вароши

ју лист *Савиндан*. Потпуно вјерујем да нема оних који неће читати *Савиндан*. Ако су Грци имали Хомера и Сократа, ми на овим просторима имамо пјесника, државника и младенца поред дежевске богомоље, који је овако молио свој род...

Поздрављам те мој витешки роде,
Бог ти дао здравља и веселја
Братске слоге и братске љубави
Јер од тога ништа љепше није
Нити љепше нити богатије.

- рекао је у свом надахнутом говору на промоцији *Савиндана* Драгутин Масловарић.

У циљу промовисања знања и образовања Милешевски културни клуб «Свети Сава» и ове године до-

Предраг Пјановић са породицом и председником Клуба

делио је новчану награду и признање најбољем ученику наше општине.

Признањем се окитио Предраг Пјановић ученик Пријепољске гимназије који је заузео прво место на ранг листи најбољих ученика у општини. Признање је уручио Љубомир Шуљагић, директор Пријепољске гимназије.

М.М.